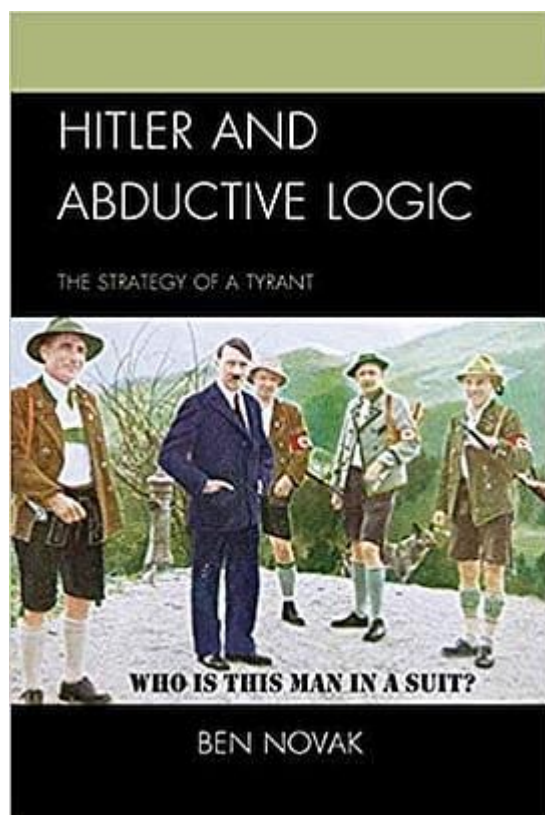

Hitler a abduktivní logika
(2014)

Autor: Greg Johnson

Ben Novak

Hitler and Abductive Logic: The Strategy of a Tyrant
Lanham, Md.: Lexington Books, 2014

„Nahlédni do své duše a uvidíš, že je to pravda.“

Kniha *Hitler a abduktivní logika* Bena Novaka je dost možná tím nejvíce strhujícím akademickým titulem, na jaký jsem kdy narazil. Přináší smělou a nápaditou syntézu filozofie, historie, životopisu i literárního umu.

Už od roku 1933 nás zodpovědná místa s přísnou tváří varují, že musíme porozumět Adolfu Hitlerovi a jeho vzestupu k moci, abychom předešli jeho zopakování. (Jako by snad vůbec nepočítali s možností, že by někdo mohl Hitlera studovat s ambicí kráčet v jeho šlépějích.)

Přesto podle Novaka všechna nejčastěji předkládaná vysvětlení – tedy že Hitler byl demagog, oportunista, organizační génius, skvělý řečník, mistr propagandy, případně pak vysvětlení odkazující na intelektuální hnutí nebo společenské, politické a hospodářské podmínky – ve skutečnosti neříkají, čím Hitler předčil další ambiciózní a charismatické německé demagogy či stranické předáky, kteří působili v tomtéž intelektuálním, politickém, ekonomickém i sociálním kontextu.

Novakova neotřelá teze označuje za rozhodující Hitlerovu výhodu jeho jedinečné pojetí logiky. Ve zkratce řečeno dokázal totiž Hitler už před svým vzestupem k moci, kde si poslušnost mohl vynucovat, zdárně přesvědčit velké množství lidí, aby se přidali k jeho hnutí a hlasovali pro něj. Nepůsobil jen na lidské emoce, ale dokázal proměnit jejich smýšlení – a to nejen v případě nějakých všedních politických záležitostí. Od základu proměnil celý jejich světónázor.

Hitlerovou metodou nebyla v prvé řadě dedukce, již se učíme v hodinách logiky, ani indukce, při níž na základě konkrétních případů činíme pravděpodobnostní zobecnění. Hitler byl však mistrem toho, co vynikající americký filozof **Charles Sanders Peirce** nazval abdukci. Ne, abduktivní logika nemá vůbec nic společného s únosy (v angličtině termín *abduction* skutečně většinou označuje únos – pozn. DP), jakkoliv by leckdo řekl, že Hitler a jeho stoupenci se jeho idejemi skutečně nechali poněkud unést...

Abdukce doslova znamená někoho „odvést“. Abduktivní logika vychází z pozorovaného jevu,

jenž si žádá vysvětlení, aby od něj pokračovala k teorii o jeho příčinách. Sestavuje nejjednodušší a nejpravděpodobnější hypotézu k jejich vysvětlení. Abdukce tak je logickou metodou vytváření vědeckých teorií, stanovování diagnózy lékařem, stopaře sledujícího zvíře nebo detektiva na stopě zločinu.

Podle Peirce abduktivní zdůvodňování často působí zcela iracionálně. V první řadě totiž *vysvětlení* pro zkušenosti nejsou zkušeností samotnou, ale *smyšlenými konstrukcemi* – volnými smyšlenkami naší mysli – s jejichž pomocí si svět kolem nás vysvětlujeme. Abdukce je „založena na instinktu, pocitu nebo emoci, nikoliv abstrakci. Ve formální logice dedukce a indukce nemají instinkty ani emoce místo. Abdukce je však pěstěním těchto momentů intuice, pochopení, instinktivního poznání a inspirace, při nichž vznikají nové myšlenky, vynálezy a objevy. Abdukce tak přivádí logiku do hlubších zákoutí ducha, odkud vycházejí všechny velké vědecké objevy“ (s. 55).

Peirce věřil, že lidská mysl – a to včetně pocitů a intuice – je v harmonii s vesmírem a že člověk by nemohl přežít, kdy nevládl mocí „uhodnout cestu přirozenosti“ mezi nekonečným množstvím nesprávných odpovědí. I všechna rozumem neobdařená stvoření jsou schopna následovat přirozenost za pomoci nerozumových prostředků a vznik lidského rozumu tak je prý pouhým rozšířením a posílením našich preracionálních schopností. Neochota využívat preracionální schopnosti našeho ducha je tudíž velkým omylem racionalismu, což ovšem naše myšlení jediné ochuzuje.

Abdukce je totiž ze své podstaty tvůrčí a čerpá z intuice. „Nové myšlenky zprvu působí jako vnuknutí intuice takřka nadlidské, výjimečné a bezmála nadpřirozené“ (s. 55). Nevysvětlitelný počátek abdukce se promítá také do podobně tajemných výsledků, které „připoutají mysl k vysvětlení, jež – přestože není ověřené – vládne nad lidským duchem mocí ostatním formám logiky neznámou“ (s. 55).

Abduktivní logika má obzvláštní význam pro lidi postavené před složité a matoucí sociální a politické otřesy, kteří hledají vysvětlení pro to, co se jim děje, aby mohli přijít s nějakým řešením. U Hitlera se abdukce stává logikou toho, co dnes bývá opovržlivě označováno za „konspirační teorii“. Jak si vysvětlit třeba – jinak nepochopitelnou – spolupráci newyorských bankéřů s ruskými bolševiky? Hitler říká: krev je hustší než voda a tomto případě se jedná o krev židovskou. Novak rychle dodává, že „rasový a antisemitský *Weltanschauung* Adolfa Hitlera byl nesprávný“. Přesto však „co se aplikaci abdukce týče, šlo o nanejvýš ‚výkonný diagnostický systém‘, formálně naprosto logický“ (s. 54). (Jelikož byl Peirce pragmatik, dává vůbec smysl označit teorii fungující jako „výkonný diagnostický systém“ za „nesprávnou“?)

Tvrdí snad Novak, že Hitler patřil mezi čtenáře C. S. Peirce? Ne, jeho spisky o abdukci totiž za Hitlerova života ještě nebyly dostupné. Hitler ovšem Peirce číst nepotřeboval, protože ten jednoduše popisoval, co lidé dělají odjakživa, když předkládají hypotézy vysvětlující záhadné jevy.

Jedním z nejvíce strhujících aspektů Novakovy knihy je pohled na dějiny úvah o abdukci před Peircem. Ukazuje zde, že abdukce je ve skutečnosti logickou metodou detektivů, s jejichž

nejslavnějšími literárními portréty přišli třeba Edgar Allan Poe (postava C. Auguste Dupina) a samozřejmě Sir Arthur Conan Doyle v osobě Sherlocka Holmese. Abdukci ale umně ovládají také stopaři jako Voltairův Zadig nebo Vinnetou s Old Shatterhandem Karla Maye, mezi jehož nadšené čtenáře jak známo patřil i Adolf Hitler.

Podle Novaka abduktivní logika nejen že velmi efektivně popisuje Hitlerovy přesvědčovací techniky, ale vrhá také nové světlo na některé klíčové epizody jeho života, například jeho studijní nezdary, konflikty s otcem, touhu stát se umělcem a konečně i jeho rozhodnutí vstoupit do politiky.

Asi nejvíce na mě však v knize zapůsobily naznačené možné paralely mezi politikou a literaturou, zejména superhrdinským žánrem, který dlouhodobě patří mezi oblasti mého zájmu. Už dříve jsem se ve své esejí *Superhrdinové, suverenita a stát ve státě* věnoval paralelám pojetí suverenity v podání Carla Schmitta a superhrdinské literatury.

Superhrdinové obecně spadají do dvou obecných kategorií: mimozemšťané/nelidé s nadlidskými schopnostmi a „normální“ lidé, kteří ale nějakým způsobem vládnou superschopnostmi. Tito se dále dělí na dva typy: první své síly nabyli následkem mimořádné a v zásadě neopakovatelné nehody, druhí pak sebezdokonalováním a využitím techniky, kteří tak ukazují cestu možným následovníkům. Ztělesněním prvního typu je Superman, druhého Spiderman a třetího **Batman**. Dle mého soudu lze za skutečně hrdinský typ považovat pouze ten poslední, neboť jeho výjimečnost je dílem lidského sebezdokonalení a překonání sebe sama.

Jednou z nejsilnějších inspirací superhrdinského žánru je postava Sherlocka Holmese – a jeho Nemesis dr. Moriarty zase jedním z prvních superpadouchů. Novak dosti přesvědčivě argumentuje, že Holmesovou superschopností je právě abduktivní uvažování. A – jak podotkl Peirce – to může často na ostatní působit jako schopnost vpravdě nadlidská. Holmes je neobyčejně všímavý a vládne olbřímím arzenálem poznatků všedních i teoretických, což mu umožňuje dospívat od svých pozorování k jejich hlubším příčinám. Krom toho se může pyšnit také smělou představivostí a bleskovou intuicí, již se nezdráhá věřit.

Holmes s využitím svých schopností dokáže překvapivě mistrně číst v lidech, někdy dokonce i v jejich myslích. Hypervšímaví lidé věří své intuici a instinktivním reakcím, takže mají přístup k poznání vědomému i podvědomému. Jejich umění tak vypadá jako cosi iracionálního a nevysvětlitelného, ve skutečnosti jsou však „jenom“ lépe informovaní a racionálnější než obyčejný člověk. (Hitlerovo zvláštní umění číst náladu jednotlivců i davů, pozorovateli popisované jako „podobné médium“, bylo založeno na tomtéž umění hypervšímavosti a abdukce.)

Holmes ale svého umu nevyužíval jen k objasňování zločinů, ovlivňoval také politické dění.

Zprv je totiž objasňování zločinů jednou z povinností států, což ze soukromých detektivů činí vykonavatele – byť neoficiální – politické funkce.

Zadruhé se Holmes postupem času proslavil natolik, že příslušníci politické elitní vrstvy vyhledávali jeho služby. To znamenalo mimo jiné nutnost svěřovat Holmesovi citlivé informace a spoléhat se na jeho diskrétnost.

Zatřetí se pak Holmes po vyřešení zločinu často ocital v pozici poroty, soudce i kata. Hned v pěti příbězích – Modrá karbunkule, Opatské sídlo, Charles Augustus Milverton, Druhá skvrna a Dáblovo kopyto – tak Holmes nechal vyváznout bez trestu pachatele zabití, jež považoval za oprávněné. V povídce Strakatý pás pak Holmes přímo způsobuje smrt padoucha, když do jeho pokoje vpustí jedovatého hada. V případech, kdy se Holmes rozhoduje pro dosažení spravedlnosti užít mimoprávní prostředky, se nejen že chová jako samozvaný strážce zákona (*vigilante*) – přesně jako superhrdinové – ale také vykonává funkci Schmittova suveréna. Jakmile suverén v případě naléhavé nutnosti pozastaví vládu zákonů státu, stává se z něj diktátor.

Kdyby o to Holmes stál, mohl se díky svým superschopnostem stát politikem – nebo diktátorem – což byla přesně ta dráha, jíž se ve skutečném světě ubíral Hitler. Ve své esejí o superhrdinském žánru označují superhrdiny za symbolické ztělesnění Židů, zatímco superpadouši zpravidla mají představovat nacisty. Novakova kniha této tezi dodává nanejvýš zajímavý rozměr argumentem, že Hitler skutečně vládl jakýmsi skutečným ekvivalentem superschopností.

Novak přináší také hlubší interpretaci ságy *Duna* Franka Herberta (i Hvězdných válek, které ji hojně vykrádají). Některé jakoby čarodějné schopnosti sesterstva Bene Gesserit zjevně vycházejí z Holmesových dovedností supervšímavosti a abdukce. Dokonce i jediovské učení důvěřovat svým pocitům a instinktům lze vyložit spolu s Peircem nikoliv jako odmítnutí rozumu, ale jeho obohacení.

Kniha *Hitler a abduktivní logika* je skutečně pozoruhodným dílem. Zprv se jedná o jedno z nejoriginálnějších a informacemi překypujících líčení Hitlerovy osobnosti. Už to samo o sobě by postačovalo k nadšenému doporučení. Novak však jde ještě mnohem dále a svými úvahami nad abdukci ve filozofii a literatuře nabízí vnímavému čtenáři bohaté podněty pro jeho představivost i intelekt a otevírá úplně nové perspektivy ve filozofii, literatuře i praxi. Tato kniha má mnohem větší potenciál, než „jen“ uvrhnout nové světlo na minulost. Může také změnit budoucnost.

Recenze Grega Johnsona **Ben Novak's Hitler & Abductive Logic** vyšla na stránkách Counter-Currents Publishing 31. prosince 2019.